

AKTUALNA VPRAŠANJA RAZVOJA OBRAMBOSLOVJA**

Povzetek. Študij splošne ljudske obrambe in družbene samozaščite, kot se je sprva imenoval, smo na tedanji Fakulteti za sociologijo, politične vede in novinarstvo prvič izvajali v študijskem letu 1975/76. Študij je bil proizvod tedanje obrambne in varnostne doktrine, ki je med drugim zapovedala obsežne obrambno-varnostne priprave gospodarskih subjektov in drugih civilnih struktur ter poučevanje obrambnih vsebin v srednji šoli in na univerzi, za kar so bili potrebni civilni obrambni strokovnjaki, ki jih je zagotavljal omenjeni študij. Z njegovo uvedbo je bila vzpostavljena tudi možnost razvoja novega strokovnega in znanstvenega interdisciplinarnega področja, obramboslovja. Razvoj obramboslovja kot vede so v prvi vrsti zaznamovali opredeljevanje predmeta proučevanja, ki je bil razpršen po različnih, ne zgolj družbenih vedah, vzpostavljanje teoretskih konceptov in izbor ustreznih metod kot podlage za kabinetno in empirično raziskovanje, ponotranjenje načel znanstvenega delovanja in norm akademskega habitusa, oblikovanje avtonomnega, vendar ustvarjalnega odnosa do okolja, predvsem do politike in obramboslovne prakse ter iskanje refleksije svojih teoretskih in empiričnih spoznanj v mednarodnem akademskem okolju. V zadnjem času se v procesu »epistemološke uredničitve« obramboslovja pojavljajo tudi problemi, ki jih navajamo v sklepnem delu članka.

Ključni pojmi: obramboslovje, predmet in metode proučevanja, znanstvena načela, akademske norme, avtonomija

Uvod

Predstavniki obramboslovne vede smo refleksijo o prehojeni pedagoški in raziskovalni poti opravili že večkrat, najbolj temeljito ob dvajsetletnici in tridesetletnici študija obramboslovja, pa tudi pred petimi leti, ob

* Dr. Marjan Malešič, redni profesor na Fakulteti za družbene vede, Univerza v Ljubljani.

** Izvirni znanstveni članek.

življenjskem jubileju prof. dr. Toma Korošca, ki je naše področje poučevanja in proučevanja leta 1985, deset let po uvedbi študija, poimenoval z izrazom obramboslovje. Ključna dela, ki so ob tem nastala, so Razvoj obramboslovne misli (Marjan Malešič, ur., Ljubljana, Fakulteta za družbene vede, 1996), Slovensko obramboslovje praznuje 30 let (intervju z Ljubico Jelušič, Urošem Svetetom in Marjanom Malešičem v reviji Slovenska vojska, 7. oktober 2005, leto XIII/16) in Jezikovna prepletanja (Monika Kalin Golob, Nataša Logar in Anton Grizold, ur., Ljubljana, Fakulteta za družbene vede, 2008). Analize, objavljene v omenjenih delih, pokažejo, da se je obramboslovje uveljavilo kot študij s prepoznavnim in zaokroženim programom, kot znanstvena disciplina, ki je vključena v temeljno programsko raziskovanje, hkrati pa izvaja številne razvojne in aplikativne projekte, ter kot stroka, ki se umešča med družboslovje in vojaško stroko. V prispevku bomo najprej na kratko povzeli ključne ugotovitve omenjenih analiz, v nadaljevanju pa bomo opravili presek aktualnega stanja obramboslovja in izpostavili nekaj razvojnih vprašanj.

Oris razvoja obramboslovja

Kot piše prof. dr. Anton Bebler (1996: 11), soustanovitelj študija obramboslovja, je moral študij obramboslovja v prvem obdobju razvoja prebroditi »podcenjevanje, odpore, pomanjkanje učilnic in kabinetov, denarja, ustreznih akademskih kadrov in literature ter marsikatero drugo težavo«. Prisoten je bil tudi strah, da bo zaradi uvedbe študija prišlo do militarizacije fakultete. Bebler (1996: 9) pojasni, da je imela Jugoslovanska ljudska armada (JLA) v začetku sedemdesetih let prejšnjega stoletja odklonilno stališče do ideje, da bi šolanje civilnih obrambnih strokovnjakov prevzele vojaške akademije, vzrok pa je bil tako finančne kot ideološke in politične narave, je pa na koncu JLA sama dala pobudo, da se študiji ustanovijo na civilnih univerzah. Pobudo je želela izrabiti za vpliv na študijske programe, ki naj bi bili prorežimsko ideološko poenoteni, pretežno naravoslovno-tehnično naravnani in naj bi imeli identične programe iz strokovnih vojaških predmetov. Tudi Jelušičeva in Grizold (2008: 195) ugotavljata, da je JLA za večino predmetov, ki jih je določila federacija, sestavila posebne učbenike, nekateri pa so bili identični tistim, ki so jih uporabljali na vojaških akademijah. Študij v Sloveniji, če pustimo ob strani izkušnjo študija v štirih drugih republikah nekdanje skupne države, se je od tega vzorca precej razlikoval, saj je bil družboslovno usmerjen, njegova izvedba je potekala v slovenskem jeziku, strokovne vojaške predmete pa so praviloma izvajali slovenski častniki.

Vztrajanje pri akademski družboslovni utemeljenosti študija in hkratno upoštevanje obveznih enotnih strokovnih jeder sta pomenili bistveno večjo obremenjenost študentov obramboslovja v primerjavi s študenti

drugih smeri, poleg tega pa je v času zimskih in poletnih počitnic potekala še (vojaška) praksa. Zanimanje za študij med maturanti srednjih šol je bilo kljub temu sorazmerno veliko, kar mu je dajalo dovolj vitalnosti za nadaljnji razvoj. *Pedagoška dejavnost* se je ob opori na tedanji akademski zbor Fakultete za sociologijo, politične vede in novinarstvo in ob pomoči strokovnjakov iz prakse postopoma utrjevala, vendar pa je kasneje, med razpadanjem SFRJ, preživljala globoko krizo, saj je bila usoda študija v splošni javnosti v marsičem povezana z usodo tedanje skupne države ter konkretnega političnega, ekonomskega in varnostnega sistema.

Samostojna in neodvisna država Slovenija je izkazovala velike potrebe po obramboslovnem znanju tako v vojaških strukturah (v Teritorialni obrambi oziroma po preimenovanju leta 1995 v Slovenski vojski) kot na civilnem področju (predvsem na področju varstva pred nesrečami in civilne obrambe, pa tudi v drugih strukturah nacionalnovarnostnega sistema). Tudi zanimanje mladih za študij obramboslovja na dodiplomski ravni se je ponovno okrepilo, kar je razvoju študija dalo nov zagon. To se je odražalo v številu prijav na študij, ki je praviloma občutno presegalo število razpisanih mest, in v visoki kakovosti maturantov, ki se jim je uspelo vpisati na študij obramboslovja. Na podiplomski ravni so uspešno potekali specialistični, magistrski in doktorski študij obramboslovja. Študij je v času neposredno po osamosvojitvi pridobil opazno »državotvorno«^o noto. Diplomante študija obramboslovja srečujemo na najvišjih državnih in političnih položajih, v diplomaciji, državni upravi, Slovenski vojski, pomembnih gospodarskih družbah, raziskovalnih in izobraževalnih ustanovah, v množičnih medijih in drugje.

Obramboslovni študij se je v novem tisočletju dejavno vključil v prenovu študijskih programov skladno z Bolonjsko deklaracijo (gl. Bologna Process). Bolonjski študij obramboslovja je v obdobju 2005–12 ponujal štiriletni študij prve stopnje, in sicer splošni in vojaški modul, ter enoletni magistrski študij s tremi različnimi moduli: splošni obramboslovni modul, vojaške in strateške študije ter mednarodna varnost (gl. Študijski program obramboslovja). Leta 2012 je prišlo do sprememb tako na dodiplomskem študiju, saj je Slovenska vojska odpovedala pogodbo o nadaljnjem sodelovanju pri izvajanju vojaškega modula, kot na magistrskem študiju, ki je po reakreditaciji iz modularnega sistema prešel na enovit študijski program. Izvajamo tudi doktorski študij obramboslovja na tretji stopnji, in sicer na treh različnih področjih: obramboslovju, vojaških družboslovnih študijah in varnostnih študijah.

Obramboslovje se je torej v prvem obdobju razvoja oprlo na profesorje matične fakultete, ki so študentom predavali splošne družboslovne vsebine, hkrati pa so nekateri med njimi na njih aplicirali obrambni in varnostni vidik, na strokovnjake iz prakse, predvsem državne uradnike, ki so bili

visoko izobraženi in izkušeni in so pokrivali področje nevojaških vidikov varnosti, ter na (upokojene) častnike JLA, ki so predavali strokovne vojaške predmete. Kasneje so družboslovni predmeti opuščali obrambno-varnostno aplikacijo, te vsebine pa so postopno našle mesto v samostojnih obramboslovnih predmetih. V času razpadanja SFRJ, osamosvajanja Slovenije in korenite spremembe družbene ureditve so vse več obramboslovnih predmetov prevzemali učitelji in asistenti, ki so končali magistrski in doktorski študij obramboslovja.¹ Habilitacijska slika obramboslovja, ki je bila v burnih časih razpadanja SFRJ dokaj slaba, se je postopno izboljševala in je v zadnjih letih dosegla raven, ki pomeni solidno podlago za ohranjanje ustrezne akademske ravni študija obramboslovja na vseh stopnjah ter poglobljenega multidisciplinarnega raziskovanja in objavljanja raziskovalnih rezultatov.

Organizirano in sistematično *raziskovanje* na obramboslovnem področju sega v začetek osemdesetih let prejšnjega stoletja, ko smo začeli izvajati prve raziskave. Leta 1985 pa je bil ustanovljen Obramboslovni raziskovalni center (ORC), pri čemer je odločilno vlogo odigral prof. dr. France Vreg. Raziskovanje se je razmahnilo med osamosvajanjem Slovenije in v samostojni državi. S po številu skromnimi kadrovskega zmogljivostmi je obramboslovje s težavo zadostilo potrebam novonastale države po analitičnih in raziskovalnih podlagah za vzpostavitev in kasnejše popravke nacionalnovarnostnega sistema ter za vključevanje države v evroatlantske varnostne povezave. Od sredine devetdesetih let je obramboslovje vključeno tudi v temeljno programsko raziskovanje. V novem tisočletju je obramboslovje skupaj z drugimi znanstvenimi vedami intenzivno sodelovalo pri ciljnem razvojnem raziskovanju za potrebe Ministrstva za obrambo, treba pa je ugotoviti, da izsledki niso bili v zadovoljivi meri upoštevani in preneseni v prakso. Na tej točki se pokaže odsotnost analitičnega potenciala, ki bi bil sposoben rezultate omenjenega raziskovanja povezati v smiselno celoto, jih »prevesti« v jezik prakse ter tudi uporabiti pri razvoju nacionalnovarnostnih struktur in politik.

Danes raziskovanje na obramboslovnem področju poteka predvsem v okviru nacionalnega raziskovalnega programa, temeljnih in aplikativnih ter evropskih raziskovalnih projektov. Izsledki obramboslovnih študij, analiz in raziskav so lahko strokovno vodilo oblikovalcem varnostne politike, hkrati pa je treba poudariti, da izsledki empiričnega dela nenehno plemenitijo pedagoški proces, saj tega ni mogoče kakovostno izvajati in razvijati brez opore na nova znanstvena spoznanja.

¹ »Incestno razmerje«, kot imenuje prof. dr. Slavko Splichal (gl. dokumentarni film *Kdo se boji rdeče?*) razmerje med FDV in profesorji, ki so diplomirali, magistrirali in doktorirali na isti fakulteti, kasneje pa so tam postali še visokošolski učitelji, smo poskušali vsaj delno preseči s tem, da so se kandidati za učiteljska mesta krajši čas izobraževali oziroma so raziskovali na univerzah v tujini, in sicer v ZDA, Veliki Britaniji, na Švedskem in v tedanji Češkoslovaški.

Delovanje (so)delavcev Katedre za obramboslovje in ORC posega tudi na *publicistično področje*. Znanstvene monografije, članki in razprave so ključen del študijske literature, poleg tega objavljane rezultate raziskovalnega dela v strokovnih revijah, knjižnih zbirkah, pa tudi nastopi v časopisih, revijah in elektronskih medijih, omogočajo ustrezen odziv strokovnega in laičnega okolja, kar je temelj za nadaljnje ustvarjanje. Objavljanje raziskovalnih dosežkov v tujini je v stroki postalo splošno sprejet standard, s čimer obramboslovje zagotavlja ustrezne empirične podlage za razvoj varnostnega področja tudi zunaj meja nacionalne države, hkrati pa v ozkem izseku svojega znanstvenega interesa prispeva k razvoju znanosti v univerzalnem smislu.²

Za vse tri ključne dejavnosti obramboslovja – pedagoško, raziskovalno in publicistično – je značilen *proces internacionalizacije*. Na pedagoškem področju je v zadnjih dveh desetletjih obramboslovje kot partner sodelovalo v okviru izobraževalnih projektov Evropske unije ter gostilo več skupin študentov in profesorjev s tujih univerz. Raziskovalci se vključujejo v Mednarodno sociološko združenje (International Sociological Association – ISA), posebej v njegov raziskovalni odbor Oborožene sile in reševanje konfliktov (Armed Forces and Conflict Resolution)³. Prav tako so dejavni v Evropski raziskovalni skupini za proučevanje vojaštva in družbe (European Research Group on Military and Society – ERGOMAS)⁴, v Mednarodnem politološkem združenju (International Political Science Association – IPSA)⁵, v ameriškem Meduniverzitetnem seminarju o oboroženih silah in družbi (Inter-University Seminar on Armed Forces and Society – IUS) ter v Evropski akademiji za krizno upravljanje in vodenje (European Crisis Management Academy – ECMA). Našteta združenja omogočajo izvajanje skupnih raziskovalnih projektov in so prostor mednarodne predstavitve izsledkov znanstvenoraziskovalnega dela. Odzivnost mednarodne znanstvene in strokovne javnosti na te izsledke je izjemno koristno vodilo za nadaljnje empirično poseganje v okolje mednarodne in nacionalne varnosti. In ne nazadnje, pomembno je tudi dvostransko mednarodno sodelovanje, kjer raziskovalci sodelujejo s

² V zadnjih dvajsetih letih je ORC poleg programskega raziskovanja izvedel več kot štirideset raziskovalnih projektov, od katerih je približno četrtnina mednarodnih projektov, ki jih je financirala bodisi EU bodisi druge ustanove. Poleg tega smo izvedli veliko manjših projektov, ki so potekali znotraj mednarodnih znanstvenih združenj in so se jim priključili posamezni sodelavci ali manjše skupine, ki delujejo znotraj ORC, financirali pa smo jih praviloma z lastnimi sredstvi. Stalnica raziskovanja na obramboslovnem področju je javnomnenjska raziskava »Nacionalna in mednarodna varnost«, ki je v omenjenem obdobju doživela devet izvedb, izpostaviti pa je treba tudi mnenjsko raziskavo »Slovenska mladina in vojaški poklic«, ki smo jo izvedli štirikrat.

³ Ljubica Jelušič je bila izvoljena za izvršno sekretarko Raziskovalnega odbora 01 v obdobju 2006–10. Del tega mandata je v njeni odsotnosti naloge izvršnega sekretarja opravljal Uroš Svete, ki je v obdobju 2010–2014 tudi uradno prevzel to funkcijo.

⁴ Marjan Malešič je bil predsednik ERGOMAS v obdobju 2000–02, od leta 1998 pa je v tem združenju koordinator delovne skupine »Public Opinion, Mass Media and the Military«.

⁵ Anton Bebler je bil član Izvršnega odbora IPSA v obdobju 2006–09.

tujimi inštituti oziroma izvajajo raziskovalne projekte in raziskave za vlade drugih držav in nekatere mednarodne organizacije.

Vsebinski mejniki razvoja obramboslovne vede

Uvajanje študija obramboslovja na osrednje univerze nekdanje skupne države sredi sedemdesetih let je bilo posledica uveljavitve nove obrambne in varnostne doktrine, ki je med drugim izpostavila nekatere ključne značilnosti sistema totalne obrambe: koncept oboroženega ljudstva, obrambne priprave (načrtovanje) skoraj vseh družbenih subjektov ter intenzivno politično in obrambno socializacijo državljanov prek izobraževalnega in vojaškega sistema, pa tudi v delovnem in bivalnem okolju. To je narekovalo izobraževanje civilnih obrambnih strokovnjakov, ki bi prevzeli naloge na naštetih področjih.

Na samem začetku je bila za študij v glavnem značilna učna razčlemba ideoloških, doktrinarnih in normativnih postavk, ki so zadevale tedanji sistem obrambe in varnosti. Značilno je bilo razumevanje študija kot »vojaškega«, saj je bilo to obdobje v razvoju varnostne kulture, v katerem je prevladovalo enačenje varnosti, obrambe in vojske. V Sloveniji smo edini v nekdanji Jugoslaviji razmeroma zgodaj, pa vendar ne brez odpora in težav, začeli opuščati omenjena zvezna izhodišča in razvijati študij, utemeljen na interdisciplinarno zamišljeni vedi – obramboslovju.⁶ V svoji interdisciplinarnosti je obramboslovje zajemalo predvsem iz družboslovja, vojaških ved in humanistike, nekaj malega pa tudi iz naravoslovja in tehnologije ter biologije in medicine.

Mejniki v razvoju obramboslovja v institucionalnem in znanstvenem pogledu so uvrstitev obramboslovja v družboslovje, vzpostavitev nastavkov za oblikovanje vede, se pravi predmeta proučevanja, metodologije dela, znanstvenih načel in norm akademskega življenja, razmerja do ideologij, prevladujočih družbenih norm, vrednot ter politične in varnostne prakse, spoznanje o nujnosti empiričnega raziskovanja, uvedba podiplomskega študija in mednarodno sodelovanje. Torej je bil razvoj obramboslovja kot vede zapleten proces, ki ga Jelušičeva in Grizold (2008: 190) poimenujeta proces epistemološke uresničitve znanosti. V tem procesu obramboslovje, ki je zraslo na interdisciplinarnosti, postopno prehaja v multidisciplinarnost oziroma transdisciplinarnost.

Uvrstitev obramboslovja v družboslovje je bila vnaprej določena z vključitvijo študija na Fakulteto za sociologijo, politične vede in novinarstvo.

⁶ Značilno za študije SLO in DS v drugih republikah nekdanje Jugoslavije je bilo, da se niso razvili v znanstvene discipline, da se le redko posamezni strokovnjaki vključujejo v mednarodne znanstvene kroge, in da niso znani empirični projekti, ki bi jih ti strokovnjaki izvajali (Jelušič in Grizold, 2008: 192).

Dejstvo, da se je študij znašel prav na tej fakulteti, je obramboslovju omogočilo črpati teoretska, metodološka in empirična spoznanja iz tedaj že bolj ali manj uveljavljenih družbenih ved, kot so sociologija, politične vede in komunikologija, pa tudi psihologija, ekonomija in zgodovina. Prizadevanje je šlo v smeri aplikacije teorije in empirije na obramboslovno področje ter v smeri iskanja predmeta proučevanja, ki je bil razpršen po mnogih, ne zgolj družbenih vedah.

Vzpostavljanje nastavkov za oblikovanje znanstvene vede je bilo v razvoju obramboslovja ključno. Pomembna točka tega procesa je bila opustitev besedne zveze »SLO in DS« in sprejem izraza obramboslovje, ki še zdaleč ni zgolj simbolična, saj je plod spoznanja, da je tedaj aktualni sistem obrambe in varnosti lahko edino predmet proučevanja in ga ne gre enačiti z vedo, ki ga proučuje. *Predmet proučevanja* obramboslovja je tisti segment delovanja družbe in države, v katerem se zadovoljuje potreba posameznika in skupnosti po univerzalni varnosti. Kot pravita Jelušičeva in Grizold (2008: 194), je bilo »celovitost varnosti kot področja družbenega stanja in delovanja mogoče obdelati le, če upoštevamo psihološke, sociološke, politične, antropološke, ekonomske, zgodovinske, vojaške in kulturne razsežnosti pojava«. *Metode dela* so bile zaradi interdisciplinarnosti obramboslovja prenesene iz drugih znanstvenih ved, seveda pa to obramboslovju še ni dalo znanstvene legitimnosti. Razviti je moralo svojo teorijo kot podlago za uporabo metod (usmerjevalna vloga teorije) in svojo znanstveno paradigmo kot posledico generalizacije večletnega zaznavanja in spoznavanja varnostne stvarnosti.

Merton (1973) je opredelil *načela znanstvenega delovanja*, med katerimi so najpomembnejša univerzalizem in objektivnost, organizirani skepticizem ter komunalnost in nesebičnost. Aplikacija teh načel na obramboslovje kot vedo pomeni, da mora biti obramboslovje odprto, segati mora prek nacionalnih ali državnih okvirov in mora biti po raziskovalnih standardih mednarodno primerljivo in preverljivo. To pomeni, da mora biti v procesu pridobivanja novih spoznanj natančno opisana pot tako v smislu oblikovanja teoretskih izhodišč, metodološkega pristopa kot interpretacije rezultatov.⁷ Negovati mora sposobnost dvomiti o vseh mogočih resnicah – ideoloških, državnih, nacionalnih, pa tudi znanstvenih. Nadalje, obramboslovja kot vede si ni mogoče lastiti in je last vseh. In ne nazadnje, obramboslovje ne more biti samo sebi namen, ampak se mora odzivati na izzive iz okolja. V *razmerju obramboslovja do okolja*, ki ga obkroža, moramo upoštevati predvsem razmerje do političnih in državnih institucij, ki se v delu

⁷ Poučna je izkušnja sovjetskega biologa Trofima Denisoviča Lisenka, ki je v nasprotju s tedaj veljavnimi spoznanji v biologiji razvil dialektično-materialistični nauk o dednosti, po katerem naj bi bil razvoj dednih lastnosti pri živih bitjih odvisen izključno od okolja. To je bilo znanstveno ovrženo, Lisenko pa je kljub temu od sovjetskih oblasti dobil priložnost izvajati eksperimente, ki so grozili, da bodo uničili sovjetsko kmetijstvo. Zapiranjem znanosti v nacionalne in celo ideološko-politične okvire pravimo lisenkizem.

svoje dejavnosti ukvarjajo z istimi vprašanji kot obramboslovje. Zavzemamo se za apolitičnost obramboslovja, vendar ne v smislu zapiranja vase, delovanja pod »steklenim zvonom«, ampak v smislu spoštovanja norm in načel znanstvenega ustvarjanja, zavračanja dajanja prednosti eni politični opciji na račun druge oziroma v smislu odprtosti za vse, ki so pripravljeni spoštovati akademski *habitus* in avtonomijo obramboslovja. Seveda pa je taka drža v preteklosti, tako v nekdanji SFRJ kot samostojni Sloveniji, sprožila celo vrsto političnih pritiskov in konfliktov, od pozivanja k »zagovoru« v zvezi z objavljenimi raziskovalnimi izsledki prek manipuliranja s strokovnjaki in znanstveniki pri sprejemanju pomembnih nacionalnovarnostnih odločitev do različnih oblik izsiljevanja ter ogrožanja neodvisnega in objektivnega raziskovalnega dela.

Obramboslovje kot veda naj torej svoje tvorno mesto išče v prostoru med avtonomizmom znanosti, ki poudarja pomen avtonomije in neodvisnosti znanosti, vendar skriva v sebi nevarnost, da znanost postane sama sebi namen oziroma da postane družbeno irelevantna, ter instrumentalizmom znanosti, ki jo postavlja v vlogo spodbujevalca družbenega razvoja, ta pa hkrati prinaša nevarnost služenja znanosti omejenim političnim in uradniškim interesom (prim. Mali, 1996: 87). Drža, ki je na področju naravoslovnih, medicinskih in tehničnih ved lahko zaželena, čeprav se tudi tu pojavljajo splošne etične in deontološke omejitve, je v obramboslovju in na družboslovnem področju na sploh lahko nevarna za verodostojnost in razvoj vede.

Tudi *odločitev za empirično raziskovanje* je zelo vidna v razvoju obramboslovja. Šele obrat od razmeroma šibkih teoretskih predpostavk k empiričnemu proučevanju varnostno-obrambne stvarnosti v začetku osemdesetih let prejšnjega stoletja je pripomogel k legitimiranju nove znanosti. Obramboslovna teorija je s tem vzpostavila svoj dvom o resnicah tedanje varnostno-obrambne politike. Empirični izsledki so imeli silen povraten vpliv na razvoj obramboslovne teorije, hkrati pa so raziskovalce usmerjali na nova vprašanja, ki so sčasoma vzbudila potrebo po sodelovanju v mednarodnih raziskovalnih projektih. Raziskovalno delo, oplemenitenje teorije, upoštevanje načel akademskega delovanja in mednarodna potrditev obramboslovja pa so bili porok preživetja obramboslovja tudi v najburnejših časih osamosvajanja Slovenije.

V zadnjih letih opazamo (in to ni zgolj izkušnja obramboslovja na Slovenskem, ampak je bolj ali manj univerzalen pojav na tem področju), da se empirično raziskovanje krepi, rezultati pa niso ustrezno povezani v širše teoretske koncepte, kar pomeni nevarnost empiricizma, se pravi kopičenja golih empiričnih dejstev brez ustreznih generalizacij in nadgradenj obstoječih ali oblikovanja novih teorij. Znotraj raziskovanja samega pa je v zadnjih letih opaziti razmah aplikativnega in razvojnega raziskovanja, ki ga spodbuja

tudi raziskovalna politika, na račun temeljnega raziskovanja, v preteklosti pa smo bolj skrbeli za uravnovešeno razmerje med temeljnim in aplikativnim raziskovanjem.

Odločitev za oblikovanje podiplomskega študijskega programa je prav tako velikega pomena za razvoj obramboslovja. Podiplomski študij je oplenitil kritično maso vedenja, tako potrebnega za ustvarjalno poseganje v varnostno okolje, in omogočil kadrovske obnove pedagoškega in raziskovalnega potenciala v obramboslovnih institucijah.

Mednarodno sodelovanje je vse pomembnejša določilnica raziskovanja na obramboslovnem področju in njegovega razvoja (gl. Malešič, Prezeli, Garb, 2010: 283–4). Skupni mednarodni raziskovalni projekti, projekti, ki jih naročajo nacionalne in mednarodne institucije, ter mreženje raziskovalcev v ključnih mednarodnih znanstvenih združenjih omogočajo raziskovalcem oblikovanje skupnih teoretskih konceptov in metodoloških pristopov, negovanje odprtosti do svežih in nekonvencionalnih idej, ustvarjanje večje objektivnosti raziskovanja prek primerjave in verifikacije ter, ne nazadnje, oblikovanje skupnih raziskovalnih standardov.

Mednarodno sodelovanje omogoča tudi razvijanje primerjalnih pristopov in interdisciplinarno sestavljenost raziskovalnih skupin. Interdisciplinarni pristop zahteva zapletenost sodobne varnosti, ki pogosto vključuje politične, ekonomske, vojaške, kulturne, pravne, psihološke, komunikacijske, upravne in druge razsežnosti. Primerjalni pristop zahteva nadnacionalno naravo ključnih varnostnih fenomenov, ki se napaja v procesih globalizacije in vse večji povezanosti ter soodvisnosti držav in njenih institucij, nevladnih organizacij, gospodarskih subjektov, družbenih skupin in posameznikov. Očitno je, da različni varnostni fenomeni, ki se dogajajo na na videz ozkem področju in v omejenem okolju posamezne države, zelo hitro vplivajo na druge razsežnosti bivanja posameznika in skupnosti in težijo k negativnim nadnacionalnim učinkom.

Mednarodno sodelovanje omogoča tudi doseganje koristnih praktičnih učinkov, kot so oblikovanje skupnih baz podatkov, spletnih strani o raziskavah in njihovih ugotovitvah, organiziranje znanstvenih sestankov in poletnih šol ter odpiranje možnosti za sodelovanje na natečajih za nove mednarodne raziskovalne projekte, še zlasti tiste, ki jih financira Evropska unija (EU). Ne nazadnje, mednarodno raziskovalno sodelovanje odseva tudi na publicističnem področju. Poleg raziskovalnih poročil in študij je treba omeniti prispevke raziskovalcev v zbornikih in monografijah ter številne članke v znanstvenih in strokovnih revijah, kar je za obramboslovno vedo priložnost, ki je ne gre zamuditi. Vse našete pozitivne značilnosti mednarodnega raziskovalnega sodelovanja odtehtajo dejstvo, da je to lahko včasih tudi naporno in časovno zahtevno.

Aktualni problemi in razvojna vprašanja

Obramboslovju je uspelo razviti objektivno znanstveno presojo varnostne politike in sistema, utemeljeno na sistematičnem raziskovalnem delu in upoštevanju mednarodnih standardov na tem področju, kar je bila trdna podlaga za sodelovanje s prakso, še posebej z Ministrstvom za obrambo in Slovensko vojsko. To sodelovanje je zajemalo pripravo posebnih študijskih programov za potrebe Slovenske vojske, redno sodelovanje nekaterih profesorjev obramboslovja v njenih študijskih programih ter na seminarjih, tečajih in konferencah, ki jih je pripravilo ministrstvo in so vsebovali sistem nacionalne varnosti, mednarodne varnostne strukture, krizno upravljanje in vodenje, mirovne operacije in misije, zaščito kritične infrastrukture, upravljanje človeških virov, vojaški poklic in številne druge teme. Na raziskovalnem področju smo na začetku občasno izvajanje aplikativnih in razvojnih projektov za potrebe ministrstva nadgradili z obsežnim ciljnim raziskovalnim programom Znanje za varnost in mir 2004–2010, ki je priložnost raziskovanja na varnostnem, obrambnem in vojaškem področju ter na področju kriznega upravljanja in vodenja ponudil celotni slovenski znanosti, tudi družboslovni, kjer je obramboslovje igralo vidno vlogo. Občasno sta znanost in stroka sodelovali tudi pri različnih skupnih publicističnih projektih, da ne omenjamo številnih drugih oblik sodelovanja.

Leta 2012 je sodelovanje med Katedro za obramboslovje in Obramboslovnim raziskovalnim centrom na eni strani ter Ministrstvom za obrambo in Slovensko vojsko na drugi strani padlo na najnižjo možno točko. Proces krčenja sodelovanja se je začel že pred leti, njegov končni rezultat pa je odsotnost kakršnikoli formalnih oziroma institucionalnih oblik nadaljnega sodelovanja. Ostal je le še krovni sporazum o sodelovanju med Ministrstvom za obrambo in Fakulteto za družbene vede, podpisan na rektoratu Univerze v Ljubljani leta 1996, praktično vse pogodbe, temelječe na tem sporazumu, pa so prekinjene oziroma odpovedane.⁸

Najbolj negativne posledice tega reza bo obramboslovje občutilo na pedagoškem področju, saj je Generalštab Slovenske vojske odpovedal pogodbo o izvajanju vojaškega modula študija obramboslovja. Za Slovenijo, ki nima vojaške akademije, za tako veliko državo in vojsko za tudi ni potrebna, je bil vojaški modul priložnost za tiste mlade državljane, ki jih zanima poklic vojaškega častnika, da se teoretično in strokovno pripravijo na kasnejše šolanje na Šoli za častnike in na sprejem ožjih strokovnih vojaških znanj in veščin.

Analitiki razvoja vojaškega šolstva po svetu ugotavljajo, da se vojaško

⁸ Vojaški modul študija bomo skladno s pogodbenim razmerjem za upisane študente sicer izvedli še v tekočem in naslednjem študijskem letu, saj študija ne moremo opustiti med njegovim potekom.

izobraževanje v splošnem odvija v dveh različnih modelih, in sicer v konvergentnem in divergentnem. Žabkar in Svete (2008: 186) ugotavljata, da se postmoderne oborožene sile srečujejo s širokim naborom nalog, ki presegajo nacionalno obrambo, pa tudi s hitrim razvojem tehnologije, ki zahteva visoke kompetence vojaškega osebja. Humanitarne naloge, mirovne operacije in misije ter pokonfliktna obnova na kriznih območjih so postale jedro dejavnosti oboroženih sil evropskih držav, tudi Slovenske vojske. To zahteva drugačne osebne karakteristike in strokovne kompetence častnikov, med drugim kompetence vodenja in upravljanja, reševanja medkulturnih vprašanj, poznavanje tujih jezikov, sposobnost reševanja etičnih vprašanj, zmožnost oblikovanja skupne kulture mirovnih operacij med častniki in vojaki različnih vojska ipd.

Konvergentni vojaški sistemi so tisti, ki se približujejo civilni družbi in se vključujejo v njene aktivnosti/delovanje, divergentni vojaški sistemi pa so bistveno bolj zaprti sami vase. Caforio (2000) je na tej podlagi razvil šest različnih, vendar med seboj povezanih indikatorjev za ugotavljanje tipa vojaškega šolstva. Za konvergentni tip je značilno, da so fizični testi manj pomembni v procesu selekcije častniškega kadra, prevladujoči del učiteljskega kadra so profesorji s civilnih univerz, predmeti so večinoma civilni po naravi, z dodatkom določenih vojaških vsebin, vojaško urjenje pomeni manjši del izobraževalnega procesa, diploma je priznana v civilnem okolju, obstaja skupna študentska identiteta (socializacija). Nasprotno pa divergentni sistemi vojaškega šolanja selekcijo izvajajo na tekmovanju in fizičnih testih, predavatelji so večinoma iz vojaških vrst, predmeti večinoma pokrivajo vojaške teme, vojaško urjenje je pomemben del izobraževalnega procesa, diploma nima veljave zunaj vojaške organizacije, med študijem pa poteka intenzivna vojaška socializacija.

Ukinjeni vojaški modul študija obramboslovja v temeljnih potezah ustreza skoraj vsem značilnostim idealnotipskega konvergentnega modela, izobraževanje častnikov znotraj Slovenske vojske, ob upoštevanju vseh njegovih specifičnosti, pa se bistveno bolj nagiba v smer divergentnega modela.

Ideja, ki jo obramboslovci v večini zagovarjamo že skoraj dvajset let, je, da se kandidati za častnike Slovenske vojske najprej izobrazijo na različnih civilnih fakultetah, ta znanja pa kasneje v procesu izobraževanja znotraj Slovenske vojske nadgradijo s specifičnimi strokovnimi vojaškimi znanji in veščinami. Model bi lahko tudi modificirali, tako da bi nekatere obramboslovne vsebine kandidati za častnike Slovenske vojske poslušali že v času študija na civilnih univerzah, in to ne glede na izbrano smer študija, na primer v obliki paketa obramboslovnih predmetov.

Jelušičeva (intervju v reviji SV, 2005) ugotavlja, da si vojaške akademije v Sloveniji nismo mogli privoščiti, čeprav smo vedeli, »da je vojaška znanost nujna sestavina narodove znanstvene sposobnosti in da bo treba vojaške intelektualce šolati v civilnem univerzitetnem izobraževalnem sistemu«. Po

njenem mnenju se s strukturno profesionalizacijo Slovenske vojske in njeno vključenostjo v Nato in EU povečuje potreba po dobro civilizacijsko izobraženih, specialistično vojaško usposobljenih in tudi večinsko pripravljenih pripadnikih vojske. To je bil po mnenju Jelušičeve tudi temeljni razlog za uvajanje vojaškega modula študija obramboslovja.

Podobno usodo kot vojaški modul je doživel tudi magistrski študij obramboslovja, ki smo ga kot izredni študij izvajali za potrebe Slovenske vojske, in sicer v sodelovanju s Poveljstvom za doktrino, razvoj, izobraževanje in usposabljanje oziroma njegovim višjim štabnim tečajem. Višjega štabnega tečaja kot rednega študija na PDRIU vojaške oblasti v študijskem letu 2012/13 niso razpisale, kar posledično pomeni, da se tudi izredni magistrski študij ne izvaja, ker ni bilo kandidatov za vpis. Naporne, vendar obojestransko koristne izkušnje sodelovanja dveh institucij, veliko naporov, vloženih v oblikovanje in usklajevanje programov in predmetov, je izničila uradniška odločitev, zavita v »legitimnost« splošne ekonomske in finančne krize, v ozadju te odločitve pa se lahko skrivajo želje po prekinitvi sodelovanja s Fakulteto za družbene vede in celo po ustanovitvi vojaške akademije. Razgradnja obeh omenjenih izobraževalnih projektov je še toliko bolj nesmiselna, ker so se po tem modelu izobraževanja začele zgledovati oborožene sile nekaterih članic Nata (to potrjuje pogovor s poveljnikom Natovega Joint Force Training Centre, Jaromirjem Žuno), mi, ki smo ga vzpostavili, pa se mu nepremišljeno odrekamo.

Konvergentni model izobraževanja častnikov ima ugoden dolgoročen vpliv tudi na razvoj civilno-vojaških razmerij, saj v osnovi omogoča nenehen pretok družbenih vrednot med civilnim in vojaškim okoljem ter preprečuje, da bi vojska postala vase zaprta družbena institucija. Na omenjena razmerja vsekakor vplivajo tudi drugi dejavniki, vendar vpliva načina izobraževanja vojaških častnikov v tem procesu ne moremo zanemariti. Obramboslovje, ki je vpeto v civilno družbo in družboslovje, je doslej pomenilo pomemben vezni člen med civilno in vojaško sfero družbe, zdaj pa se zdi, da to svojo pozitivno posredniško vlogo vse bolj izgublja.

Da se je obrambna politika pri sprejemanju svojih odločitev v zadnjem času prenehala opirati na obramboslovno vedo, dokazuje tudi odsotnost sodelovanja na raziskovalnem področju. Po izteku ciljnega raziskovalnega programa »Znanje za varnost in mir« leta 2010 Ministrstvo za obrambo ni naročilo novih raziskav, analiz in študij, čeprav bi nekatere odločitve, ki jih ministrstvo sprejema in izvaja, takšne znanstvene in strokovne podlage potrebovalo, kar dokazuje že bežen pregled medijskega poročanja o njegovem delovanju, naj si gre za nabave oborožitve in opreme, reorganizacijo Slovenske vojske, reformo civilnega dela Ministrstva za obrambo, oblikovanje sistema kriznega upravljanja in vodenja, zgoraj opisane odločitve v zvezi z vojaškim izobraževanjem in še bi lahko naštevali.

Za študente, učitelje in raziskovalce na področju obramboslovja je neugodna tudi selitev Knjižnično-informacijskega centra iz Ljubljane v Maribor, ki jo je uradno napovedalo Ministrstvo za obrambo. Fizična bližina centra je namreč omenjenim uporabnikom omogočala dostop do znanstvenega in strokovnega gradiva, še posebej do bogatih elektronskih baz podatkov, ki jih ima v Sloveniji na voljo zgolj omenjeni center. S selitvijo v Maribor bi bile možnosti dostopa do gradiva številnim uporabnikom omejene.

Kritični smo lahko tudi do vsebine in načina izvedbe doktorskega študija na Fakulteti za družbene vede, ki sta precej odmaknjena od osnovnega študijskega področja, torej obramboslovja. Doktorski program študija je skupen projekt FDV in Filozofske fakultete, UL, kjer študentje v prvem letniku spoznavajo (obnavljajo) splošna družboslovna teoretska spoznanja ter metodologijo in statistiko, predmetov (vsebin) s konkretnega področja študija pa ne poslušajo. To naj bi se zgodilo v okviru doktorskih seminarjev, ki naj bi omogočili »najvišjo možno stopnjo fleksibilnosti, prilagajanja študentu, temi njegovega raziskovalnega dela in ažurnemu vključevanju najnovejših raziskovalnih spoznanj in aktualnih problemov v okviru specifične raziskovalnega področja, s katerim se študent ukvarja« (doktorski študij obramboslovja). Zaradi manjšega vpisa na program pa se dogaja, da se študentje doktorskega študija obramboslovja s strokovnimi vsebinami v obliki predavanj v času študija sploh ne srečajo, ampak so prepuščeni samostojnemu raziskovalnemu delu ob mentorski podpori, brez ustreznih vsebinskih podlag, še posebej ko gre za študente, ki so pred tem končali druge smeri študija na Fakulteti za družbene vede ali celo programe drugih fakultet. Skratka, stik med doktorskimi študenti, njihovim znanstvenoraziskovalnim področjem in predavatelji, ki na njem delujejo, je vprašljiv, taki pa so v zadnjih letih tudi rezultati študija. Vsekakor bi bilo smiselno doktorski študij organizirati tako, da bila vsebinska vloga koordinatorjev študija in predavateljev s tega znanstvenoraziskovalnega področja opaznejša, povezanost študentov s področjem študija pa izrazitejša. Razmislek o doktorskem študiju sproža tudi vprašanje znanstvenega magisterija, ki smo se mu ob uvedbi bolonjskega študija odrekli, čeprav bi bil še zdaj primerna vmesna stopnja med strokovnim magisterijem in doktoratom. Za številne študente je doktorski študij po doseženem magisteriju stroke previsoka ovira, znanstveni magisterij, ki izobražuje in usposablja za samostojno raziskovalno delo, pa je za mnoge študente dosegljiv cilj.

Na mednarodnem področju so uspehi obramboslovja zavirljivi, vendar je kljub pridobivanju manjših raziskovalnih projektov, naporom za vzpostavitev skupnih metodoloških standardov⁹, organiziranju odmevnih

⁹ Janja Vuga in Jelena Juwan sta prispevali svoj pogled na razvoj kvantitativnih metod raziskovanja v vojaških študijah (gl. Carreiras in Castro, 2013)

mednarodnih konferenc¹⁰, sodelovanju pri vodenju mednarodnih znanstvenih združenj in njihovih dejavnostih, sodelovanju v mednarodnih evalvacijskih postopkih¹¹ ipd. še veliko prostora za večjo angažiranost, predvsem na področju mednarodne izmenjave študentov in profesorjev ter pri pridobivanju večjih raziskovalnih projektov EU. Podobno je na področju mednarodnih objav, ki so številne, vendar je čas, da opravimo prehod od količine h kakovosti, k čemur nas silijo tudi nacionalna raziskovalna politika in habilitacijska merila Univerze v Ljubljani. Veliko količino zbranih podatkov v okviru obširnega programskega in ciljnega razvojnega raziskovanja bo treba v naslednjih letih pretočiti v kakovostne mednarodne objave.

Velik izziv pomeni nadaljnja skrb za uveljavljanje slovenskega vojaškega jezika ter na sploh z obrambo in varnostjo povezanega strokovnega izrazja. Pojav in razvoj obramboslovnega študijskega področja in vede, ki se je postopoma ob njem razvijala, sta zahtevala ustrezno poimenovanje pojavov, procesov in dejavnosti, ki je bilo prvi pogoj za kakovostno in ustrezno sporazumevanje na vojaškem in širšem obrambnem področju. Začelo se je že s poimenovanjem novega študijskega področja in vede – z izrazom obramboslovje. Prvi slovenski vojaški slovar smo dobili leta 1977, dve leti po ustanovitvi študija obramboslovja. Nedvomno je tudi ta okoliščina vplivala na potrebo po razvoju slovenskega vojaškega in obrambnega izrazoslovja, popolnoma nove razmere za razvoj slovenskega vojaškega jezika pa so nastale z nastankom neodvisne in samostojne države Slovenije ter njene vojske.

Razvoj slovenskega vojaškega jezika je prispeval k razvoju splošne kulture in omogočil razvoj slovenske vojaške inteligence. Protagonistom obramboslovja pa je omogočil razvoj terminološke kulture. Razvoj obramboslovja bo morala tudi v prihodnje zaznamovati skrb za slovensko vojaško (obrambno, varnostno) izrazje, še posebej v času, ko se raziskovalna in pedagoška dejavnost internacionalizirata, uporaba slovenščine v znanosti pa je pod pritiskom tujega, še posebej angleškega strokovnega izrazja. V zadnjem času na tem področju opazamo popuščanje in nedoslednosti, ki so tako plod časovnega pritiska v procesu ustvarjanja kot premajhnega zavedanja protagonistov obramboslovja o pomenu negovanja slovenskega strokovnega jezika.

¹⁰ Zadnji tak dogodek je bila konferenca Raziskovalnega odbora ISA *Armed Forces and Conflict Resolution* julija 2012 v Mariboru.

¹¹ Ljubica Jelušič je sodelovala pri evalvaciji raziskav v NATO *Science for Peace 2007–08*, od leta 2012 to nalogo opravlja Jelena Juvan, ki je tudi zunanja ocenjevalka Evropske komisije pri projektih *Framework Programme 7*, Marjan Malešič pa evalvacije izvaja v okviru *COST-programa EU* kot član področnega odbora »Individuals, Societies, Culture and Health«.

Sklep

Razvoj obramboslovja je potekal skozi različne stopnje, prisotni so bili vzponi in padci, vendar je po 37 letih veda dosegla zrelost in trdnost. Če se opremo na Kirna (cit. po Jelušič in Grizold, 2008: 194), je obramboslovje preseglo prvo stopnjo razvoja, ko je nova veda zajemala iz obstoječih družbenih in drugih ved, ko je oblikovala svoj predmet proučevanja in je bila deležna dvomov in oporekanj glede samostojnega obstoja in razvoja. Na drugi stopnji teh dvomov in oporekanj ni bilo več, ali pa vsaj niso bili tako močni, in obramboslovju je bila priznana domovinska pravica. V tretji razvojni stopnji je obramboslovje sposobno vstopati v bogastvo odnosov z drugimi vedami, hkrati pa se odpirajo številna vprašanja glede vsebinskih prioritiet oziroma poudarkov znotraj širokega predmeta proučevanja, glede razvoja teoretičnih konceptov ter metodologije in empiričnega raziskovanja.

Razvoj obramboslovja je torej pred njegove protagoniste postavil več pomembnih nalog. Prva naloga je bila iskanje razvojnih priložnosti med uveljavljenimi družbenimi vedami, predvsem opredeljevanje predmeta proučevanja in iskanja ustreznih metodoloških pristopov. Sledila je naloga oblikovanja teoretskih konceptov in izvajanja empiričnega raziskovanja. Naslednja naloga je bila povezana s potrjevanjem obramboslovne vede v akademski skupnosti in okolju varnostne prakse. Pomembna naloga v razvoju obramboslovja je bilo odpiranje v mednarodni prostor in s tem povezano iskanje širše ter bolj poglobljene refleksije pedagoškega in raziskovalnega dela. Kratkoročna kritična naloga obramboslovja pa je ponovna vzpostavitev formalnega in vsebinskega stika z varnostno-obrambno prakso na pedagoškem in raziskovalnem področju, saj je treba varnostni sektor, ki je v samostojni državi količinsko izjemno zrasel, nenehno kakovostno nadgrajevati, pri čemer lahko svoj prispevek ponudi tudi obramboslovna veda.

Prihodnost obramboslovja vidimo v še bolj poudarjenem sodelovanju med različnimi znanstvenimi disciplinami, saj so sodobni varnostni pojavi zelo kompleksni in jih je treba osvetliti iz različnih zornih kotov. Pričakujemo še več mednarodnega sodelovanja, saj nas vse večja povezanost in soodvisnost držav na različnih področjih silita v sodelovanje tako na operativnem kot na znanstvenem področju. Menimo tudi, da bo dinamično varnostno okolje kljub krizi ali ravno zaradi nje zahtevalo še več raziskovalnega angažiranja in reševanja različnih varnostnih problemov. In kot smo že nakazali, to raziskovanje bo izrazito interdisciplinarno ter odprto v mednarodni prostor, v katerem obramboslovne teme pokrivajo vede, kot so varnostne študije, obrambne študije, študije konfliktov in tudi mirovne študije.

LITERATURA

- Bebler, Anton (1996): Dvajset let obramboslovja na Slovenskem. V M. Malešič (ur.): Razvoj obramboslovne misli: str. 9–12. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Bologna Process, <http://www.ond.vlaanderen.be/hogeronderwijs/bologna/about/index.htm> (29. 5. 2008).
- Bučar, Bojko, Šabič, Zlatko in Milan Brglez (v sod. z Moniko Kalin Golob) (2000): Navodila za pisanje – seminarske naloge in diplomska dela. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Caforio, Giuseppe (2000): Introduction. V Caforio, Giuseppe (ur.): The European Officer: A Comparative View on Selection and Education. Pisa: Edizioni ETS.
- Doktorski študij obramboslovja. Ljubljana FDV (www.fdv.uni-lj.si).
- Informacija o podiplomskem študiju: Študijsko leto 2007/2008. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Jelušič, Ljubica in Anton Grizold (2008): Obramboslovje: od epistemološke uresničitve do internacionalizacije. V M. K. Golob, N. Logar in A. Grizold (ur.): Jezikovna prepletanja: str. 189–203. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Kalin Golob, Monika (2001): Jezikovne reže. Ljubljana: GV revije.
- Kdo se boji rdeče, dokumentarni film ob 50-letnici FDV.
- Korošec, Tomo (2002): Uvod. V T. Korošec in dr. (ur.): Vojaški slovar. Ljubljana: Ministrstvo za obrambo Republike Slovenije.
- Malešič, Marjan (1989): Obrambno razvojno planiranje: Magistrsko delo. Ljubljana: Fakulteta za sociologijo, politične vede in novinarstvo.
- Malešič, Marjan (ur.) (1996): Razvoj obramboslovne misli. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Malešič, Marjan (2008): Razvoj obramboslovne vede in slovensko vojaško izrazoslovje. V K. Golob, N. Logar in A. Grizold (ur.): Jezikovna prepletanja: str. 205–217. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Malešič, Marjan, Iztok Prezelj in Maja Garb (2011): Mednarodna razsežnost raziskovanja na obramboslovnem področju. V N. Toš in K. H. Mueller (ur.): Primerjalno družboslovje. Metodološki in vsebinski vidiki. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Mali, Franc (1996): Družbena regulacija in avtonomija znanosti. V M. Malešič (ur.): Razvoj obramboslovne misli: str. 87–98. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Merton, Robert (1973): The Sociology of Science. Chicago: Chicago University Press.
- Slovensko obramboslovje praznuje 30 let (intervju z Ljubico Jelušič, Urošem Svetetom in Marjanom Malešičem). Slovenska vojska, 7. oktober 2005. Leto XIII/16.
- Študijski program Obramboslovja: Podiplomski – magistrski (2005). Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Toš, Niko (1988): Metode družboslovnega raziskovanja. Ljubljana: Fakulteta za sociologijo, politične vede in novinarstvo.
- Vuga, Janja in Jelena Juvan (2012): Inside the military organization: experience of researching the Slovenian Armed Forces. V H. Carreiras in C. Castro. Qualitative

Methods in Military Studies. Research experiences and challenges: str. 116–131.
New York: Routledge.

Žabkar, Anton in Uroš Svete (2008): Šolanje vojaških profesionalcev med tradicionalnimi izhodišči in (post)modernimi izzivi. Bilten Slovenske vojske 10 (1): 183–203.